

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Теорія держави та права»

обов'язкових компонент освітньої програми

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

08 Право (081 Право)

за темою

«Правотворчість»

м. Харків

2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 2023 р. №

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 2023 р. №

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
(протокол від 18.08.2023 р. № 8).

Розробники:

1. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **А. М. Шульга**.
2. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент **І.М. Погрібний**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент **О. С. Передерій**.
2. Професор кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **І. Л. Невзоров**.

План лекції

- 1. Правоутворення і правотворчість**
- 2. Поняття та принципи правотворчості**
- 3. Функції правотворчості**
- 4. Основні види правотворчості**
- 5. Правотворчий і законодавчий процес**
- 6. Законодавча техніка**

Література:

1. Дудаш Т. Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції / Т. Дудаш // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 50. Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка . 2010 . С. 19-24
2. Оборотов Ю. М., Завальнюк В. В., Овчиннікова А. П. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. Фенікс, 2019. С. 420.
3. Кузьмін, С.А. Теорія держави та права в питаннях і відповідях : посібник. - Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2015. 122 с.
4. Проблеми теорії та історії держави і права : зб. статей / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.. Львів; К. : ЛьвДУВС, 2011. 164 с.
5. Мурашин О.Г. До проблеми сутності та природи правових (нормативно-правових) актів. Інформація і право. 2014. № 2 (11). С. 10-15.
6. Лепех Ю. ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ПРАВОТВОРЧІСТЬ” ТА “НОРМОТВОРЧІСТЬ” // <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5657/vnulpurn201685537.pdf>
7. Сайфуліна Ю. В. Правоутворення як форма виникнення і буття права / Ю. В. Сайфуліна // Митна справа. – 2011. – № 2(74) ч. 2. – С. 14–18.

8. Лозинська І. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення / І. В. Лозинська // Митна справа. – 2011. – № 5(77) ч. 2. – С. 18–21.
9. Ничка Ю. Європейська міжнародна правотворчість: загальнотеоретична характеристика / Ю. Ничка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – № 50. – С. 10–14.
10. ЛЕПЕХ Ю. ПРО ФУНКЦІЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ // <http://www.univer.km.ua/visnyk/1759.pdf>
11. Ященко Р. Ю. Правотворчість в умовах перехідного суспільства: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Острог, 2013. - 23 с.
12. Чаплук О. І. Функціональні аспекти національної і міжнародної правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2013. № 6-3, Том 1. С. 43–46.
13. Мельничук С. М. Правотворча діяльність — провідна правова форма здійснення функцій держави: теоретико-прикладний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 5–11.
14. Чабур С. В. Правотворчий процес і правотворчі процедури // [https://lexportus.net.ua/vipusk-2-2017/chabur s v pravotvorchyi protses i pravotvorchi protsedury.pdf](https://lexportus.net.ua/vipusk-2-2017/chabur_s_v_pravotvorchyi_protse_i_pravotvorchi_protседury.pdf)
15. Петришин О. В. Модельні правові акти: теорія та практика реалізації: монографія / О. В. Петришин, О. А. Колодій. К.: Алерта, 2016. 204 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <https://rada.gov.ua> - офіційний портал Верховної Ради України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/ua/nprasearch> - єдиний веб-портал органів виконавчої влади (Урядовий портал).
3. <http://www.ccu.gov.ua/> - офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
4. www.president.gov.ua - офіційний веб-сайт Президента України.

5. <http://www.ombudsman.gov.ua/> - офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
6. <http://www.vru.gov.ua/> - Офіційний сайт Вищої ради правосуддя.
7. <http://www.rnbo.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України.
8. <https://rp.gov.ua/home/> - офіційний сайт Рахункової палати України.

Правоутворення і правотворчість

В юридичній літературі можна зустріти терміни „правоутворення” і „правотворчість”. Одразу зауважимо, не можна ототожнювати поняття правоутворення і правотворчості, хоча вони багато в чому являються подібними, але правотворчість як складова правоутворення є більш вузьким поняттям. Якщо правотворчість є правовою формою діяльності держави за участю громадянського суспільства щодо встановлення, зміни чи скасування юридичних норм, то правоутворення охоплює всі форми і засоби виникнення, розвитку і зміни права, в тому числі і правотворчість. Якщо правотворчість є перш за все формою владно-вольової діяльності держави, то правоутворення є формою виникнення і буття права, і воно відбувається і поза правотворчістю держави, у межах громадянського суспільства. Правоутворення також розкриває притаманні правотворчості закономірності, тенденції розвитку державно-правових процесів з метою регулювання суспільних відносин.

Соціальне регулювання являє собою процес упорядкування поведінки індивідів та їх колективів через надання їм прав на здійснення певних дій, покладання обов'язків, встановлення заборон, застосування заохочення та примусу. Розрізняють насамперед такі види соціального регулювання як державне і недержавне. Кожен із цих видів може бути нормативним, ненормативним чи індивідуальним (піднормативним) і реалізується різними соціальними суб'єктами.

Загалом правоутворення іноді розуміється у двох значеннях: як процес виникнення права та процес творення окремих нормативно-правових актів-документів. Під творенням права у вигляді окремих нормативно-правових актів-документів (приміром, законів) розуміють процес розробки і об'єктивації (текстуального закріплення) юридичних, загальних, абстрактних

правил поведінки людей, процес переведення думок, уявлень про відповідні правила поведінки на мову нормативно-правових приписів, існуючих у конкретній юридичній формі. Цей процес складається з двох основних етапів:

- а) усвідомлення необхідності у правовому врегулюванні певних суспільних відносин;
- б) правотворча діяльність.

Перш ніж стати юридичною нормою, те чи інше правило поведінки може виступати як філософський, правовий, етичний, політичний чи інший принцип, звичай або традиція. Головним на стадії усвідомлення необхідності регулювання суспільних відносин є юридичний мотив, тобто погляди, уявлення, думки про певну сукупність соціальних зв'язків, визначений варіант поведінки учасників суспільних відносин, що повинні стати загальнообов'язковими правилами поведінки, вміщеними в певному джерелі права, наприклад, у нормативно-правовому акті.

З іншої точки зору процес правоутворення починається з виникнення і розвитку суспільних відносин, котрі мають бути і стають об'єктом правової регламентації. Приміром, поява в «пострадянських» країнах «ринкових відносин» спричинило «декриміналізацію» таких діянь як «комерційне посередництво», «приватна підприємницька діяльність». Окрім того, з'явилося нове юридичне поняття «приватна власність» і відповідні норми права.

Виникнення і розвиток суспільних відносин, котрі мають бути і стають об'єктом правової регламентації, в межах загального процесу формування права, припускає і такий етап правоутворення як формування правотворчої правосвідомості, тобто появу у свідомості людей, соціальних груп уявлень про можливе майбутнє право (можливі принципи права, можливі уповноважувальні або зобов'язальні норми тощо).

У подальшому має місце зовнішнє вираження правотворчої правосвідомості, приміром, у вигляді суспільно-політичної акції (проведення

вуличних демонстрацій, наукових конференцій й т. ін.) або тексту законопроекту. Правотворчість завершує правоутворення як його органічна і логічна складова частина.

Зазначене свідчить, що поняття «правоутворення» є більш широким, ніж поняття «правотворчість». З огляду на їх співвідношення вони співвідносяться як ціле і його частина, тобто правотворчість є складовою правоутворення як процесу формування права в результаті взаємодії певних об'єктивних та суб'єктивних чинників. Відповідний процес формування права має низку основних етапів.

Поняття та принципи правотворчості

Правотворчість являє собою діяльність компетентних державних органів, посадових осіб, спеціально уповноважених громадських організацій, трудових колективів, а також усього населення, що спрямовується на утворення, зміну, скасування та систематизацію юридичних норм.

Розрізняють наступні принципи правотворчості: *законності, демократизму, науковості, професіоналізму, гласності, системності, гуманізму, збереження національної самобутності та інтернаціоналізму, техніко-юридичної досконалості.*

Принцип законності. Передбачає ухвалення нормативних правових актів на основі Конституції та Законів України відповідно до компетенції.

Принцип демократизму виявляється, перш за все, в можливості ухвалення найважливіших законів на референдумі. Крім того, проекти нормативно-правових актів, особливо законопроекти, обговорюються в засобах масової інформації, науковою громадськістю, в громадських об'єднаннях. Існує можливість звернення до правотворчих органів з пропозиціями, зауваженнями, побажаннями. Нарешті, робота законодавчих органів транслюється по телебаченню, як центральному, так і місцевому. Одним словом, населення широко сповіщається про роботу правотворчих органів і про ухвалені ними рішення, особливо якщо це торкається прав і свобод особи.

Принцип науковості включає:

- розробку науково обґрунтованої стратегії правотворчості в країні;
- планування пріоритетності та ієрархічності актів, що приймаються;
- прогнозування соціальних наслідків дії нових актів і норм;
- врахування наукових рекомендацій.

Принцип професіоналізму відноситься до будь-якої державної діяльності, але особливо важливий для правотворчості, оскільки цей вид державної діяльності вимагає спеціальних знань, навиків, уміння і навіть певного таланту. Для ухвалення ефективних нормативних правових актів потрібно врахування безлічі різноманітних чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру, володіння правилами юридичної техніки, зокрема умінням в стислій, лаконічній і в той же час простій формі формулювати правила поведінки.

Принцип гласності означає, що всі акти, що приймаються вищими правотворчими органами, підлягають обов'язковій оприлюдненню, тобто доведенню до відома населення. Принцип гласності тісно пов'язаний з принципом демократизму, оскільки припускає участь громадськості в підготовці і обговоренні проектів основоположних актів.

Принцип системності припускає, що акти, які вперше приймаються, повинні «вписуватися» в існуючу систему законодавства, не суперечити чинним актам, не містити колізій, прогалин, дублювання і при цьому повинні використовувати засоби регулювання суспільних відносин, властиві даній галузі права.

Принцип гуманізму – правові норми повинні бути спрямовані на забезпечення та захист прав і свобод особи. Людина, його інтереси знаходяться у центрі законодавчої діяльності.

Збереження національної самобутності та інтернаціоналізму. У правотворчій діяльності повинні приймати участь представники всіх націй, народностей та національних груп, а в юридичних нормах – враховуватися і відображатися їх специфічні інтереси.

Техніко-юридична досконалість – під час підготовки й прийняття правових норм припускається широке використання рекомендованих юридичною наукою та перевірених на практиці прийомів та способів правотворчої техніки.

Функції правотворчості

Правотворча діяльність має певні основні напрямки її здійснення, котрі в юридичній науці відображає поняття «функції правотворчості». Відповідні напрямки даної діяльності мають безпосереднє відношення до функціонування права як нормативного регулятора суспільних відносин. З огляду на основні види функцій правотворчості насамперед необхідно виокремлювати таку функцію як *регламентація суспільних відносин, тобто їх регулювання шляхом прийняття норм права або, приміром, зміни їх змісту*. Відповідні норми права (як і загалом уся їх система) припускають упорядкування суспільних відносин, оскільки норми права як правила поведінки визначають юридичні права та обов'язки учасників суспільних відносин. Функції правотворчості припускають і такий напрямок правотворчої діяльності як *новація права*. Приміром, Цивільний кодекс України 2003 р. було прийнято на новій ідейній основі, що знайшло вираз у тому, що даний кодекс став містити принципи правового регулювання, яких не було у попередньому кодексі. В юридичній науці традиційно абсолютно нові норми права, котрі стають елементом змісту тих чи інших нормативно-правових документів, називають «новелами».

Основні напрямки правотворчої діяльності припускають і такий її різновид як усунення прогалин у праві, а також деталізацію норм права, тобто конкретизацію їх змісту. Приміром, зміст норм законів знаходить свою конкретизацію в процесі визначення змісту норм підзаконних актів. Основні напрямки правотворчої діяльності також припускають і здійснення систематизації законодавства, тобто його упорядкування, приведення чинних нормативно-правових актів в єдину, цілісну, несуперечливу систему. Приміром, кодифікація є видом систематизації законодавства, суб'єктом здійснення якої є відповідні суб'єкти правотворчості.

Види правотворчості

Класифікація видів правотворчості залежить від тих чи інших критеріїв їх розрізнення, виокремлення як відносно самостійних явищ правової системи суспільства. Приміром, розрізняють (за характером) такі види правотворчості як безпосередня, делегована, санкціонована. Приміром, за суб'єктами правотворчої діяльності є правотворчість:

- органів держави, їх посадових осіб;
- органів місцевого самоврядування;
- організацій громадянського суспільства, якщо держава делегувала їм таке право;
- трудових колективів;
- населення країни.

Найбільш розповсюдженим видом правотворчості є прийняття нормативних актів органами держави та уповноваженими на те посадовими особами. Це обумовлюється необхідністю професійного підходу щодо створення загальнообов'язкових правил поведінки, найбільш повного урахування всіх факторів, які впливають на ефективність їх подальшої реалізації, забезпечення внутрішньої узгодженості та усунення протиріч в системі законодавства. Особливо значна роль держави у виданні нормативно-правових актів в період суттєвих соціально-політичних та економічних перетворень. Лише глибокий аналіз процесів, які відбуваються у суспільстві може дозволити прийняти нормативні акти “випереджального” характеру щодо здійснюваних реформ.

В Україні право приймати нормативно-правові акти мають: Верховна Рада України (ст. 75 Конституції України), Верховна Рада Автономної республіки Крим (ст. 136 Конституції України), Президент та Кабінет

Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, міністерства, відомства, державні комітети, місцеві державні адміністрації.

До суб'єктів правотворчості також можна віднести органи місцевого самоврядування та адміністрації підприємств, установ, організацій (локальна правотворчість).

В літературі нерідко, залежно від суб'єкта правотворчості, виокремлюють такі види даної діяльності як законотворчість, підзаконна правотворчість, правотворчість органів місцевого самоврядування, безпосередня правотворчість народу (референдум), делегована правотворчість, локальна правотворчість. Низка науковців виокремлює договірну правотворчість, а також надзвичайну.

Законотворчість — один з поширених і провідних видів правотворчості. Законотворчістю займаються, як правило, представницькі законодавчі органи держави, обрані населенням і наділені правом приймати від імені народу акти вищої юридичної сили — закони. Закони складають основу правової системи, всі інші види правотворчості не можуть суперечити законам і повинні здійснюватися на основі і до виконання законів.

Підзаконна правотворчість реалізується частіше всього органами виконавчої влади. Вона призначена для деталізації законів, їх конкретизації, вирішення питань, що вимагають оперативного реагування. Хоча процедура підзаконної правотворчості не відрізняється такою специфікою, як законодавчий процес, проте вона регулюється відповідними актами. Кожен виконавський орган влади приймає тільки ті акти, які встановлені для нього і в межах його компетенції.

Безпосередню правотворчість (референдум) прийнято відносити до самостійного виду правотворчості, оскільки референдум є вищою формою прямого (безпосереднього) виразу волі народу за проектами ключових законів і інших державних рішень, а сам народ виступає самостійним суб'єктом правотворчості.

Для безпосередньої правотворчості характерні наступні особливості:

- 1) рішення референдуму мають вищу юридичну силу;
- 2) ці рішення не потребують якого-небудь затвердження і можуть бути відмінені тільки іншим референдумом;
- 3) референдум ґрунтується на принципах свободи і добровільності участі, відсутності якого-небудь контролю за волевиявленням учасників голосування, неприпустимості примушення до виразу своєї думки і переконання або відмови від них;
- 4) організація і проведення референдуму здійснюються державою. Вона ж забезпечує фінансування і гарантує реалізацію права громадян на участь в референдумі.

Делегована правотворчість відносно новий для нашої країни вид нормотворення. Делегованою правотворчістю можна вважати правотворчість органів місцевого самоврядування, оскільки вони не входять в систему державних органів, але мають право приймати нормативні акти з питань місцевого значення. Це право делеговане їм державою.

За радянських часів видом делегованої правотворчості була передача правотворчих повноважень держави громадським об'єднанням, наприклад профспілкам. Але частіше вони приймали правові акти спільно з державними органами.

За кордоном поширена практика передачі парламентом права видання законів уряду по певному колу питань, на конкретний термін і під контролем парламенту. При цьому не допускається субделегатія, тобто передача урядом делегованих йому законодавчих повноважень іншим органам.

Надзвичайна правотворчість є ухваленням законів і інших нормативних правових актів для регулювання суспільних відносин, пов'язаних з екстремальними, кризовими ситуаціями в країні, тобто в умовах режиму надзвичайного стану.

Правотворчість органів місцевого самоврядування, як вже вказувалося, можна віднести до делегованої правотворчості. Держава своїм законодавством наділила представницькі органи місцевого самоврядування і

посадовців муніципальних утворень правом приймати нормативні правові акти з питань місцевого значення. Ці акти обов'язкові для виконання всіма суб'єктами, що знаходяться на території муніципального утворення, але можуть бути оскаржені в суд.

Договірну правотворчість утворюють договори нормативного змісту, наприклад конституційні, внутрішньофедеральні, управлінські. Вони укладаються між різними державними органами на добровільній основі і служать базою для ухвалення інших правових актів і здійснення юридичних дій.

Самостійний різновид договірної правотворчості складають колективні договори і угоди, що укладаються між власниками і працівниками для регулювання соціально-трудових відносин, наприклад з питань про форми, систему і розміри оплати праці, умов роботи і охорони праці працівників, робочого часу і часу відпочинку. Договірна правотворчість відноситься до підзаконного виду.

Правотворчий і законодавчий процес

Правотворча діяльність являє собою певний процес. Як **юридичний процес** правотворча діяльність має три основні етапи.

На **підготовчому етапі** готують проект нормативно-правового акта. Він, у свою чергу, поділяється на такі стадії:

- рішення про необхідність підготовки проекту нормативно-правового акту;
- визначення кола осіб, що готуватимуть проект;
- безпосереднє підготовка відповідного проекту;
- обговорення тексту проекту;
- узгодження проекту з усіма зацікавленими суб'єктами;
- доопрацювання проекту.

Другий етап - видання нормативно-правового акта охоплює такі стадії:

- внесення проекту нормативно-правового акта на обговорення правотворчого органу (посадової особи);
- обговорення проекту, можливість кількох читань;
- прийняття нормативно-правового акта і процедура його підписання;
- можливість права відкладного вето для законів.

Третій етап – набуття нормативно-правовим актом чинності, тобто його оприлюднення (публікація, доведення до відома населення іншими способами тощо).

Основні стадії законодавчого процесу

1. Законодавчий процес починається з прийняття рішення про підготовку закону. Для цього необхідно рішення компетентного органу або спеціально уповноважених на те осіб (визначаються суб'єкти законодавчої ініціативи). В Україні право законодавчої ініціативи належить: Президенту України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.
2. Підготовка тексту нормативно-правового акту здійснюється створеними з цією метою комісіями, робочими групами, до складу яких входять депутати, представники зацікавлених громадських організацій ("замовники"), вчені-юристи та ін.
3. Попереднє обговорення проекту нормативного акту та його узгодження передбачає попереднє ознайомлення з його змістом. Форми обговорення можуть бути різними. Найважливіші законопроекти можуть бути винесені на всенародне обговорення.
4. Після врахування всіх зауважень та пропозицій відбувається доопрацювання проекту закону в комісії або робочій групі.
5. Внесення проекту на розгляд Верховної Ради від імені органу чи організації, які його готували. Здійснюється суб'єктами законодавчої ініціативи. Ця стадія закінчується офіційним включенням проекту закону до порядку денного засідання Верховної Ради України.
6. Обговорення законопроекту часто передбачає два й більше читань. За результатами обговорення проект відхиляється (затверджується) або встановлюється термін другого читання.
7. Офіційне прийняття складається з голосування та підписання закону. Згідно ст. 94 Конституції України закон підписується Головою Верховною Ради України та відправляється на підпис

Президенту. Президент у 15-денний термін підписує та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми пропозиціями до Верховної Ради для повторного розгляду. У випадку, якщо Президент не повернув закон для повторного розгляду, він вважається ухваленим Президентом і має бути офіційно оприлюднений. Якщо закон під час повторного розгляду буде прийнятий Верховною Радою України не менш як 2/3 народних депутатів, то Президент повинен його підписати та офіційно оголосити у 10-денний термін.

8. Закінчується законотворчий процес офіційним оприлюдненням закону в тій чи іншій формі, наприклад, закон публікується в офіційному виданні Верховної Ради України “Відомостях Верховної Ради України”, у газеті “Голос України”, оголошується по радіо, телебаченню, шляхом розсилки офіційних текстів.
9. Закон набуває чинності через 10 днів після його офіційного оприлюднення, якщо не передбачений інший порядок, але не раніше дня його оприлюднення.

Законодавча техніка

Законодавча техніка є видом юридичної техніки як певної сукупності взаємозв'язаних правил, прийомів, засобів, способів розробки (створення), систематизації, тлумачення тих чи інших юридичних документів.

Поняття законодавчої техніки (альтернативна термінологія: «правотворча техніка», «нормотворча техніка», «нормопроектна техніка») має безпосереднє відношення до процесу створення нормативно-правових документів. Доцільно зазначити, що в Україні існують певні офіційні вимоги щодо процесу створення нормативно-правових документів, тобто є підстави казати, що існує офіційна законодавча техніка. Приклади відповідних актів законодавства України: Методичні рекомендації Міністерства юстиції України щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки (2000 р.); Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України (2005 р.); Регламент Кабінету Міністрів України (2007 р.); Регламент Верховної Ради України (2010 р.).

З огляду на основні види правил законодавчої техніки є, приміром, правила законодавчої стилістики, законодавчої логіки. Є правила законодавчої техніки щодо зовнішнього оформлення нормативно-правових документів (повинен мати обов'язкові офіційні реквізити: назва, дата, орган прийняття, підпис відповідної посадової особи тощо). Також є правила законодавчої техніки щодо оформлення змісту нормативно-правових документів (приміром, закон, має регулювати однорідні суспільні відносини; повинен містити визначення основних термінів). Є правила законодавчої техніки щодо оформлення структури нормативно-правових документів. Приміром, статті закону поділяються на частини, котрі можуть включати в себе пункти, підпункти. Змістом частини статті є правова норма, пункту – лише окремий елемент цієї норми. Як виняток, частина статті може містити абзаци (їх не бажано застосовувати після використання в частині пунктів).

Є і правила законодавчої техніки щодо текстуального викладення

змісту норм права в нормативно-правових документах. Приміром, «мова закону» має бути ясною, стислою, простою, припускає використання стандартних юридичних формулювань. Існує юридична термінологія (загальноживані терміни, спеціально-технічні терміни, спеціально-юридичні терміни), тобто слова (словосполучення), якими законодавець позначає відповідні поняття. При формулюванні норм правил-поведінки використовується нормативна термінологія, тобто - відповідні нормативні терміни («зобов'язаний», «уповноважений» тощо). Також законодавцем використовуються при формулюванні норм права правові аксіоми, правові презумпції, правові преюдиції, правові фікції, юридичні конструкції тощо. Приміром, «правова аксіома» є самоочевидною, не потребує доказів, істиною (приклад: «що не заборонено, те дозволено»). «Правова презумпція» є прийомом законодавчої техніки, який дозволяє такий «стан речей» як уникнення доказів. Приклад: «презумпція невинуватості», котра припускає, що «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ст. 62. Конституції України).

Також законодавець використовує і певні способи викладення змісту норм права, їх структурних елементів, приміром, у «статтях законів». Такими способами є абстрактний, казуїстичний, прямий, відсильний, бланкетний.

Питання для самоконтролю

1. Що таке правоутворення?
2. Що розуміють під правотворчістю?
3. Як співвідносяться між собою поняття «правоутворення» і «правотворчість»?
4. Що таке принципи правотворчості?
5. Які є основні принципи правотворчості?
6. Що таке функції правотворчості?
7. Які є основні види правотворчості?
8. Що таке законодавчий процес?
9. Що розуміють під законодавчою технікою?
10. Які є акти законодавства України, що мають зв'язок з поняттям «законодавча техніка»?